

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

БУРКО ВІРА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 82.09

**ХУДОЖНІ МОДЕЛІ СВІТУ У ПОСТКОЛОНІАЛЬНОМУ РОМАНІ
(ДЖ. РИС, Ч. АЧЕБЕ, В. НАЙПОЛ)**

10.01.06. – теорія літератури

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Тернопіль – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі теорії літератури та порівняльного літературознавства Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент
ШИМЧИШИН Марія Мирославівна,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
кафедра теорії літератури та порівняльного
літературознавства, докторант

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
ЗИМОМРЯ Микола Іванович,
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка,
кафедра теорії та практики перекладу,
завідувач кафедри

кандидат філологічних наук
БАБІЙ Людмила Богданівна,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
кафедра практики англійської мови та мето-
дики її викладання, викладач

Захист відбудеться "11" листопада 2011 р. об ___ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 58.053.02 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2).

Автореферат розісланий "10" жовтня 2011 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. В. Папуша

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Літературний процес порубіжжя ХХ – ХХІ століть супроводжується розмиванням державних та національних кордонів, поступовим переходом у якісно нову загальносвітову парадигму. Внаслідок цього традиційні культурні центри поступаються місцем колишнім культурним маргінесам. Потужний потенціал нової глобальної словесності складають письменники з регіонів, що майже до кінця ХХ століття не були нанесені на літературну карту. Митець, що належить декільком культурам, уособлює дух нашої епохи. Гібридність його свідомості проявляється на всіх рівнях художнього тексту. Відтак актуальними для сучасної гуманітаристики є проблеми гетерогенності, саморепрезентації, формування національної та культурної ідентичності в ситуації постмодерну (Н. Висоцька, Т. Гаврилів, М. Зимомря, М. Павлишин, Я. Поліщук, Г. Чхартішвілі, М. Шимчишин, Г. Бгабга, А. Дженмохамед, П. Рікер, Е. Саїд, М. Сінг, Г. Ч. Співак, Ч. Тейлор, Р. Янг). У такому контексті постколоніальна літературна традиція функціонує як вагомий спосіб репрезентації досвіду поневолених рас, націй, народів та етносів, і є складовою багатокультурної світової словесності.

Постколоніальна ситуація спровокувала неоднозначні погляди серед науковців щодо колоніалізму. З одного боку у низці досліджень звучать звинувачення європейців у негараздах колишніх колоній, з іншого – наявна перспектива, де проблеми підкорених пояснюються їхньою власною недалекоглядністю. Осмислення трагедійності колоніального досвіду спричинило "риторику обвинувачення" (Е. Саїд), яка стала першою реакцією визволених народів та їхньою відповіддю імперії. Проте згодом інтелектуали та митці постімперського світу розпочали перехід від "культури опору" (Е. Саїд) до відновлення та конструювання власної ідентичності на засадах діалогу з расовим, етнічним, класовим, гендерним Іншим. Безперечно актуальною залишається вербалізація травматичного досвіду поневолених суб'єктів, наслідком якої є повноцінне функціонування у глобалізованому світі, а також пізнання їхнього світосприйняття. Вивчення та дослідження наративів й історій підкорених націй і народів сприяють конструюванню багатоликої картини світу, подоланню ворожнечі між оксидентальним та орієнтальним типами світорозуміння.

Ситуація постколоніалізму відкрила простір для оприявлення в художньому дискурсі досвіду поневолених націй, етносів і народів. Крім того відбулася деструкція бінарної опозиції Схід/Захід, а відтак усвідомлення взаємозалежності та взаємодії різних культур. Деколонізація сприяла вербалізації маргінальних наративів та невідомих історій, мапування нових

локусів, функціонування знання та контр-знання. Очевидним став той факт, що колоніалізм не минув безслідно як для колоній, так і для імперій. У постколоніальному світі література збагатилась не лише голосами колишніх колонізованих, а й ревізією імперських канонічних текстів та трансформаціями у письмі західних митців.

Постколоніальна літературна теорія компенсує неспроможність західної критики "адекватно й повноцінно пояснити складнощі та розмаїття автохтонних культур, що присутні в постколоніальних текстах" (Б. Ашкрофт). Як стверджують теоретики постколоніалізму, самі європейські теорії виникли на ґрунті певних культурних традицій, які часто помилково вважались "універсальними". Теорії стилю та жанру, твердження про спільні риси мови, епістем та ціннісних систем радикально проблематизуються у практиках постколоніального письма (Б. Ашкрофт). Політичний та культурний моноцентризм, що визначав ситуацію імперіалізму й колоніалізму, обумовив і відповідну систему репрезентації. Виникнення автохтонних теорій як реакція проти тривалого панування однієї системи цінностей, сприяло вербалізації "особливої національної та регіональної свідомості" (Б. Ашкрофт). Довготривале витіснення підпорядкованих культур на маргінес спричинило дестабілізацію опозиції центру та периферії. На думку теоретиків постколоніалізму, явище децентралізації та плюралізму, що характеризує постструктуралістську ситуацію в Європі, перед тим оприявнилось у постколоніальному дискурсі. Завдання постколоніальних студій полягає в дослідженні розвитку дескриптивних моделей письма, ролі мови в формуванні особливої дискурсивної практики, а також взаємодії постколоніального типу письма з соціальними та матеріальними практиками колоніалізму. Постколоніальні студії нерозривно пов'язані з мультикультурною ситуацією сьогодення, адже їхня компаративна методологія передбачає гібридний та синкретичний погляд на сучасний світ (Г. Бгабга, Г. Ч. Співак).

Контекст постколоніалізму активізував своєрідну революцію у західній системі знання. Актуальними є проблеми мови та її здатності артикулювати різні досвіди; ідеології та процесів формування особистої/колективної суб'єктності. Дистанціювання від західних історіософських конструктів, локалізованих у межах євроцентристського проекту, і пошук нових шляхів та методів пізнавальної практики визначають основну стратегію постколоніальних студій, де здійснюється осмислення сучасності та історичного минулого. У їхній (студій) парадигмі колоніальна алієнація, мімікрія та гібридність функціонують як основні форми досвіду поневолених суб'єктів. В українському науковому просторі вивчення постколоніальної словесності та ситуації в цілому налічує незначну кількість праць (С. Андрусів, В. Діброва, І. Дзюба, В. Моренець, М. Павлишин,

Л. Сенік), де увага звернута на оприявлення досвіду тоталітаризму та поневолення в українській словесності. В англomовному світі постколоніальні студії вже тривалий час займають пріоритетну позицію (Б. Ашкрофт, Г. Тіффін, Г. Гріффітс, Г. Бгабга, Дж. Гопкін, А. Дженмохамед, Е. Саїд, Е. Сезер, Г. Ч. Співак, Ф. Фанон, Р. Янг). Відтак наукове осмислення, прописування ситуацій (пост)колоніалізму у художньому дискурсі є важливим і **актуальним** завданням літературознавства.

Об'єкт нашого дослідження складають праці теоретиків постколоніалізму (Ф. Фанона, Е. Сезера, Е. Саїда, Г. Ч. Співак, Г. Бгабга), а також романи Дж. Рис "Широкое Саргасове море" (Wide Sargasso Sea, 1996); Ч. Ачебе "Світ розпадається" (Things Fall Apart, 1958); В. Найпола "Напівжиття" (Half a Life, 2001) та "Чарівні зерна" (Magic Seeds, 2004).

Предметом дослідження є художні моделі світу у постколоніальному художньому дискурсі.

Мета роботи полягає у визначенні варіантів художніх моделей світу у постколоніальному художньому дискурсі та дослідженні нарративних стратегій їхнього творення.

Поставлена мета зумовила необхідність розв'язання таких **завдань**:

- виокремити та узагальнити засадничі принципи постколоніальної літературної теорії;
- з'ясувати етапи розвитку постколоніальної літератури та її основні дефініції;
- проаналізувати художні моделі світу, оприявлені в постколоніальних романах;
- виявити особливості репрезентації досвіду колоніалізму у творах письменників, що походять з колишніх колоній;
- дослідити нарративні стратегії постколоніальної романістики.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в тому, що проблема теоретичного осмислення постколоніальної літературної традиції та окреслення її іманентних рис уперше стають предметом спеціального дослідження в українському літературознавстві. У праці описується та аналізується творчість письменників (Ч. Ачебе, В. Найпол, Дж. Рис), які ще мало відомі в Україні.

Для реалізації поставленої мети та завдань використано наступні **методи дослідження**. У процесі вивчення теоретичних засад постколоніальних студій застосовано методи аналізу та синтезу, а також функціональний і системний. Для визначення етапів розвитку та особливостей постколоніальної літературної традиції залучено порівняльно-історичний і компаративно-типологічний методи. Для з'ясування культурного контексту зародження та становлення постколоніальної словесності використовувалися культурно-історичний, порівняльно-історичний та соціокультурний підхо-

ди. Методологія постколоніалізму, прийоми прискіпливого читання (close reading), контекстуально-стилістичний аналіз та компонентний аналіз внутрішньої семантичної структури текстів залучалися під час аналізу романів Дж. Рис, В. Найпола та Ч. Ачебе.

Теоретико-методологічну базу дисертації складають фундаментальні положення сучасного літературознавства у царині постколоніальних студій (Б. Ашкрофт, Г. Тіффін, Г. Гріффітс, Г. Бгабга, А. Дженмохамед, М. Павлишин, Е. Саїд, Г. Ч. Співак, Ф. Фанон, М. Шкандрій) та Нового історизму (Г. Генс-П'яцца, К. Галлагхер, К. Гіртц, С. Грінблатт, Л. Монроз).

Зв'язок із науковими програмами і планами. Робота виконана на кафедрі теорії літератури та порівняльного літературознавства Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка в руслі комплексної теми "Проблеми рецептивної поетики, наратології та транслятики в українсько-зарубіжних літературних зв'язках" (номер державної реєстрації 0105U000748). Тема дисертації затверджена на засіданні вченої ради ТНПУ імені Володимира Гнатюка (протокол № 9 від 27.04.10) та схвалена на засіданні координаційної ради Інституту літератури імені Тараса Шевченка НАН України (протокол №130 від 5 травня 2011 року).

Теоретична цінність дослідження полягає в тому, що його результати та висновки є внеском у розвиток постколоніальних студій у вітчизняному літературознавстві. З'ясування варіантів художніх моделей світу, що оприявлені у постколоніальному дискурсі, виявлення особливостей репрезентації досвіду колоніалізму сприятиме подальшій розробці питань, пов'язаних з вивченням постколоніальної словесності.

Практична цінність дослідження визначається тим, що його матеріали можуть використовуватися при розробці теоретичних та практичних курсів з історії зарубіжної літератури, теорії літератури, культурології, а також спецкурсів з англомовної літератури. Результати дослідження стануть корисними при укладанні навчальних та методичних посібників із зазначених дисциплін, для написання магістерських, дипломних та курсових робіт.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження висвітлювалися в доповідях на *шести* міжнародних науково-практичних конференціях: "Іноземномовна комунікація: здобутки та перспективи" (Тернопіль, 2006), "Актуальні проблеми філології та американські студії" (Київ, 2008), "Актуальні проблеми американознавства" (Київ, 2008), "Міжкультурна комунікація: мова – культура – особистість" (Острог, 2010), "Мови і світ: дослідження та викладання" (Кіровоград, 2010), "Актуальні проблеми сучасної філології" (Київ, 2011); на *двох* Всеукраїнських науково-практичних конференціях: "Гу-

манітарні проблеми становлення сучасного фахівця" (Київ, 2006), "Актуальні питання лінгвістики, літературознавства та інноваційної методики викладання іноземних мов" (Тернопіль, 2011), а також на щорічних науково-звітних конференціях Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (Тернопіль, 2004-2011 рр.).

Публікації. Основні положення дисертації викладено у шести статтях, які надруковані у фахових збірниках наукових праць, затверджених ВАК України та двох збірниках тез конференцій.

Структура дисертаційної роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, який налічує 215 найменувань. Загальний обсяг роботи – 178 сторінок. Обсяг основного тексту складає 160 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, сформульовано мету й завдання дослідження, означено об'єкт та предмет розгляду, розкрито наукову новизну, теоретичну і практичну цінність дисертації, окреслено її теоретико-методологічну базу, подано відомості про апробацію основних положень, зазначено зв'язок роботи з кафедральною тематикою.

У першому розділі "**Постколоніальна літературна теорія. Принципи, моделі та практики**" проаналізовано й осмислено провідні дослідження постколоніалізму, виокремлено етапи розвитку постколоніальних літератур, обґрунтовано відповідні моделі й стратегії трактування постколоніального художнього дискурсу.

У підрозділі 1.1. "**Теоретичні орієнтири та дефініції постколоніалізму**" розглянуто визначні суспільно-політичні та гуманітарні зрушення, що відбулися упродовж 1950-х – 1960-х років та детермінували виникнення ситуації постколоніалізму. Серед них праці Еме Сезера "Дискурс колоніалізму" (1950) та Франца Фанона "Чорна шкіра, білі маски" (1952), твір нігерійського письменника Амоса Тутуоли "Той, що п'є пальмове вино" (1952). Згодом, 1958 року, побачив світ роман Чінуа Ачебе "Світ розпадається", в якому розкритикована система західної антропології та історії. І нарешті, визначне дослідження Е. Саїда "Орієнталізм" (1978) стало канонічним текстом постколоніальних студій, що дало теоретичне підґрунтя для праць Г. Бгабги, Г. Ч. Співак, Б. Ашкрофта, Г. Тіффін, Р. Янга та багатьох інших.

Основним предметом дослідження постколоніальних студій є проблема імперського впливу на колонії та реакція колишніх колонізованих спільнот на західну систему знання й ідеологію. Традиційно "постколоніальність" співвідносилась з позаєвропейською спадщиною. Однак сьогодні постколоніальними є й ті спільноти, які зазнали внутрішньої колонізації,

зокрема етнічні, расові чи національні меншини. Потракування постколоніального художнього дискурсу неоднозначне серед науковців. Одні вважають його *опірним/резистентним* (Е. Саїд, Б. Гарлоу, А. Дженмохамед, Г. Ч. Співак), інші взагалі проти *уніфікації* та об'єднання письма колишніх колоній під однією парасолькою (Г. Бгабга, А. Мукгерджи). Крім того, розрізняють також і практиків постколоніальних студій, а саме тих, що сформовані на євро-американській літературній теорії (Г. Л. Гейтс-молодший, Г. Бейкер-молодший, Б. Гарлоу) та тих, які походять із (по-)колонізованих спільнот (Е. Саїд, А. Дженмохамед, Г. Бгабга).

Бути колонізованим означає бути викресленим з історії (В. Родні). Звідси постколоніальне письмо та практика спрямовані на повільне і складне вписування колишнього колонізованого в історію, що сконструйована західною системою знання. Намагання постколоніальних теоретиків та письменників пере-писати історію безумовно пов'язує їх з парадигмою Нового історизму, виникнення якого не в останню чергу зумовлене постколоніальною ситуацією. Характерною ознакою постколоніальних досліджень та художніх творів є зміни в потрактуванні історії, а також переосмислення концепту історії. Перспектива таких текстів зміщується в бік Іншого. Основний посыл постколоніальних досліджень полягає у прагненні звільнити культуру від діалектики історії. Звідси велику роль у постколоніальній словесності відіграє час, гра з часом, синкретизм минулого та теперішнього, навмисне сплутування часових станів та перспектив, зміна темпоральної лінійності на просторову множинність. Аналогічно проблематизується питання "норми", а "подвійний погляд" (імперії та колонії) зумовлює подолання одновимірної перспективи.

У підрозділі 1.2. "*Перехрестя парадигм постколоніалізму та Нового історизму*" зосереджено увагу на специфіці й завданнях Нового історизму, їхній співвіднесеності з концептами постколоніалізму. Виникнення Нового історизму як літературної практики пояснюється логікою розвою самих літературознавчих студій: від історичного підходу, що наголошував важливість дослідження історичного контексту твору, далі до цілковитої зосередженості формалістів та Нових критиків на тексті, і нарешті, до постструктуралістських, деконструктивістських та постмодерних моделей інтерпретації. Адже постмодерний скептицизм щодо знання про минуле збігається з настановою Нового історизму постійного винаходження минулого. Повторне звернення до поняття історії, трансформоване постструктуралістським та деконструктивістським теоріями, стало своєрідною реакцією на відмежування американської Нової критики від стратегій контекстуальної інтерпретації. Варто зазначити, що на відміну від деконструктивістських теорій, Новий історизм не шукає опозицій, які дестабілізують

текст, а шукає у ньому (тексті) втілення ситуативних проблем автора та його епохи.

Представники постколоніалізму та Нового історизму відкидають поняття літературного тексту як самодостатнього лінгвістичного артефакту, а розуміють літературу як культурну репрезентацію (М. Павлишин, М. Шкандрій, Б. Ашкрофт, Г. Тіффін, Г. Гріффітс, Г. Бгабга, Г. Генс-П'яцца, К. Галлагхер, К. Гіртц, С. Грінблатт, А. Дженмохамед, Л. Монроз, Е. Саїд, Г. Ч. Співак, Ф. Фанон). Крім того, вони проблематизують євроцентричну перспективу та наголошують на релятивності, сингулярності історичних подій.

У підрозділі 1.3. "*Текстові стратегії постколоніального письма*" простежено трансформації мови імперії у постколоніальній словесності. Мова – один із важливих факторів, який потрібно враховувати при аналізі (пост)колоніального художнього дискурсу. Межі мови колонізатора розширюються через включення вербального світу Іншого. Особливої уваги заслуговують текстові стратегії постколоніального письма. У цьому ракурсі виокремлено декілька проблематичних рівнів. Перший – дослідження здатності мовних ресурсів колонізатора повноцінно відтворювати місцевий локус, культуру та світорозуміння. Другий – визначення шляхів трансформації мовного стандарту імперії з метою вербалізації досвіду колонізованих суб'єктів.

У художніх текстах постколоніальних письменників виокремлюємо наступні мовні стратегії: *заперечення привілейованого статусу мови центру* (наприклад, англійської) та *привласнення або перебудова мови центру*, тобто процес надання їй нового значення. У першому випадку маємо справу з відмовою від категорій імперії, її естетики, норм вживання мови. У другому – "мова використовується як спосіб вираження "тягаря" окремо взятого культурного досвіду" (Б. Ашкрофт). У такому разі на мову центру накладається синтаксис та граматики колонії, що сприяє передачі світогляду колонізованого суб'єкта. Адже "мова існує не до факту і не після факту, а в самому факті. Очевидно, що мова конституює реальність: вона забезпечує умови на основі яких ми говоримо про світ" (Б. Ашкрофт). У тексті мова функціонує як засіб конструювання конкретного світу та світобачення. Таким чином включення діалектів у корпус стандартизованої мови зумовлює не лише її власну реструктуризацію, але й видозміну світогляду реципієнтів тексту, що написаний з використанням трансформованої традиції. Слово колонізованого суб'єкта функціонує не як носій місцевого колориту, а як спосіб структурування реальності, вираження світобачення Іншого.

Постколоніальні митці, що творять тексти з несподіваним використанням мовного стандарту, зміною мовних кодів, неологізмів та реалій, про-

блематизують поняття "англійська література", натомість пропонують більш адекватне "англійські літератури". Креолізована англійська вже не сприймається як периферійний варіант англійської мови. Актуалізується взаємозалежність мови та ідентичності: самість людини визначається через її мовлення. Такий підхід є одним зі способів заперечення визначення людського досвіду та світовідчуття відповідно до так званої "універсальної" (євроцентричної) епістемологічної системи. Окрім того утвердження та використання креолізованого варіанту мови передбачає дестабілізацію опозицій та бінарної природи логоцентризму.

Проблема звільнення від мови імперії чи її привласнення є однією з наріжних у постколоніальних студіях, але не єдиною. Іншим способом декларації своєї незалежності від центру в постколоніальному письмі є адаптація чи еволюція практик метрополії, серед них літературної теорії, ідеологічної чи епістемологічної системи. Усе це передбачає зміщення (re-placement) постколоніального тексту в бік периферійних, як для імперського дискурсу, площин. У такій ситуації постколоніальний митець є одночасно руйнівником панівної традиції та творцем нової.

У підрозділі 1.4. *"Діалектика імперського-колоніального у працях Ф. Фанона та Е. Сезера"* проаналізовано творчий доробок Ф. Фанона та Е. Сезера як засадничий для формування теоретичного підґрунтя постколоніалізму. У працях "Чорна шкіра, білі маски" (1952) та "Гнані й голодні" (1961) Ф. Фанон не лише розкритикував колонізаційні процеси, але й звернувся до питання дослідження психологічних особливостей колонізатора та колонізованого. Передусім автор підкреслив, що протистояння між чорною та білою расами породило суттєві психоекзистенційні проблеми у житті кожної з них.

Еме Сезер розгорнув критику європейського колоніалізму у праці "Дискурс колоніалізму", що була опублікована 1955 року у Франції. Європейська колоніальна політика, наголошував діяч, відбувалася під лицемірними назвами євангелізації, просвіти чи цивілізації так званих відсталих народів та рас. Зосібна саме через вчення християнської церкви поширювались опозиції – християнство versus поганство і, відповідно, цивілізація versus дикунство. Таке протистояння не сприяло зближенню народів, налагодженню взаємозв'язків між представниками різних культур. Одна з проблем, яку породив колоніалізм, – це дегуманізація та деградація колонізатора. Адже у процесі поневолення інших у ньому пробуджуються інстинкти насильства, брутального поводження з підлеглими.

У підрозділі 1.5. *"Способи та стратегії репрезентації колишніх колонізованих спільнот у дослідженнях Едварда Саїда"* проаналізовано критичні роздуми та філософсько-політичні погляди Е. Саїда. Одна з його провідних ідей ґрунтується на тому, що наративи колишніх колонізованих

етносів і народів дають можливість пізнати, зрозуміти Інших не як онтологічну даність, а як історично сконструйовану реальність, яка передбачає винайденість однієї культури та підпорядкованість іншій. Зміна образу Іншого відбувається через трансформацію його у свідомості читача. Остання ж забезпечується багатоголоссям розповідей про досвід Іншого. Зміни в рецепції читача відбуваються як на рівні його ставлення до чужого та відмінного, так і поглиблення розуміння власної ідентичності. Важливо відзначити думку Е. Саїда про те, що тільки неупереджений, відкритий читач здатний подорожувати та відкривати численні інші ідентичності.

У підрозділі 1.6. *"Свідомість підпорядкованого суб'єкта (Г. Ч. Співак)"* зосереджено увагу на працях Г. Ч. Співак як чільної предстанниці постколоніальної критики.

У доробку дослідниці осмислено досвід маргінальних ідентичностей – жінок, мігрантів, колишніх колонізованих. Критика ідеологічної ролі англійської літератури у процесі насадження цінностей колонізатора становить вагомий частину дослідницького спадку Г. Ч. Співак. Зокрема, у праці "Критика постколоніального мислення" вона наголошує значення літератури при формуванні культурної репрезентації. Дослідниця наполягає на тому, що для дестабілізації культурної гегемонії імперіалізму необхідно створити літературну історію, що включає країни так званого "Третього світу", спадщина яких не бралася до уваги. У працях Г. Ч. Співак розкрито імперську перспективу таких канонічних текстів британської літератури, як "Джейн Ейер" (Ш. Бронте) та "Робінзон Крузо" (Д. Дефо). Контрдискурсами до них є "Широке Саргасове море" (Дж. Рис) та "Містер Фо" (Дж. Кутзі), де розвинуто маргінальні образи Берти Мейсон та П'ятниці. Переписування художніх текстів імперії – найефективніший шлях розкриття їхнього дискримінаційного змісту.

У підрозділі 1.7. *"Амбівалентність колоніального дискурсу (Гомі Бгабга)"* стверджується, що культурні тожсамості не є наперед заданими, прописаними, позаісторичними категоріями. Виходячи з такого засновку, Г. Бгабга деконструє конвенції етнічності. Крім того, він наголошує, що "колонізатор" та "колонізований" повинні розглядатися як залежні один від одного утворення. Конструювання культурної ідентичності передбачає постійний взаємообмін "культурними перформансами", що зумовлює визнання культурних відмінностей. Відновлення тожсамості меншин передбачає тривалий процес перемовин, кінцевою метою якого є утвердження культурного розмаїття. Г. Бгабга підкреслює той факт, що в сучасному світі неможливе існування гомогенних, національних культур, а також відсутня послідовна, безперервна передача історичних традицій.

Збірка "Нація та нарація" (1990) ознаменувала потужну інтервенцію у дискурс "есенціалістського" трактування національності та націоналізм-

му, що засновувався на визначенні "націй Третього світу" як сталих, гомогенних, підпорядкованих утворень. У книжці "Місце культури" (1994) Г. Бабга поглиблює роздуми над категорією "лімінального", що займає "пOMEжОВИЙ" простір між культурними традиціями та історичними періодами. Через звернення до семіотики та психоаналізу, дослідник вивчає "амбівалентність колоніальної влади" та досліджує шляхи виникнення опору через перформанс та мімікрію.

Другий розділ дисертації "**Моделювання (пост)колоніального простору у романах Джин Рис та Чінуа Ачебе**" зосереджено на визначенні та аналізі основних етапів становлення карибської та африканської літератур колоніального і постколоніального періоду.

У підрозділі 2.1. "*Актуалізація гібридної свідомості у творчому спадку Джин Рис*" розглянуто багатогранний доробок письменниці. Біла креолка, що свідому частину життя прожила в Англії та Європі, ніколи цілком не прийняла цінностей західної культури, ніколи не належала до жодних мистецьких угруповань і не прагнула однозначно визначити власну складну ідентичність.

Творчість Дж. Рис важко вписати в рамки якогось одного "ізму": колоніалізму/постколоніалізму, фемінізму чи модернізму. Риси кожного з них можна виявити в її романах і коротких оповіданнях. Міграція, невизначеність, бездомність та маргіальність постійно супроводжували письменницю та надихали її творчість.

Підрозділ 2.2. "*Локуси колонії у романі Джин Рис "Широке Саргасове море"*" присвячено вивченню знакового твору не лише у доробку Дж. Рис, а у постколоніальному художньому дискурсі в цілому. Роман Дж. Рис "Широке Саргасове море" представляє один зі шляхів деконструювання західного канону (Г. Блум) шляхом переписування твору Ш. Бронте "Джейн Ейер". Це зумовило реконтекстуалізацію стереотипів й уявлень про культуру Карибів, реалії життя місцевого населення. Зміщення перспективи з "божевільної" Берти Мейсон на географічно дезорієнтовану Антуаннет дало можливість розгорнути міркування про трагічні наслідки імперського панування; свідомість колонізованого індивідуума. Особливу увагу звернуто на художнє моделювання просторів імперії та колонії, шляхи оприявлення тубільної культури та її видозмін у процесі колонізації, конфліктність/діалогічність відносин завойовника й підкореного, культурної дезорієнтації як завойованих індивідуумів, так й колонізаторів.

У романі "Широке Саргасове море" простежуємо іманентні риси постколоніальної словесності. Зокрема, це відмова від лінійної структури й зосередженість на фрагментарній, еkleктичній; множинності нарацій та перспектив; превалювання усної народної традиції; сповідальний характер

розповіді. Жанрові особливості роману полягають в інкорпоруванні техніки магічного реалізму та необароко, що уможливило змалювання різних рівнів досвіду представників карибської культури, його (досвіду) складність, а часто й непрочитуваність для носіїв західної культури. Креолізована англійська мова, яку використала Дж. Рис, дестабілізує не лише мовний стандарт імперії, а й уособлює світорозуміння уярмленої спільноти. Використання фольклорного матеріалу є одним зі шляхів передачі культурного спадку гетерогенної карибської спільноти.

Зміна оповідачів (у першій частині твору оповідь ведеться від Антуанетт, у другій – від Рочестера, і нарешті третя частина побудована у формі внутрішнього монологу Антуанетт) дає можливість читачеві прочитувати локуси колонії та імперії з перспективи тубільного мешканця та прибульця.

У підрозділі 2.3. *"Контрдискурс Африки в романі Чінуа Ачебе "Світ розпадається"* розглядаються художньо-стильові особливості та нарративні стратегії роману. Одна з головних проблем твору полягає в осмисленні наслідків європейського колоніалізму, його деструктивного впливу на африканські культури, моральні принципи спільнот. Ч. Ачебе неодноразово підкреслював, що колоніальне панування в Африці спричинило психологічні травми для негрітянських народів, від яких вони ще довго одужуватимуть.

У романі "Світ розпадається" автор поєднав усну народну творчість рідного етносу та традиції західноєвропейської словесності. Ч. Ачебе розвінчує імперські стереотипи про Африку, розповідає про зіткнення імперії та колонії, вибудовує контрнарлативи до західних нарлативів про Чорний континент. Усна народна традиція, використана Ч. Ачебе, не лише збагатила стилістичний рівень його роману, через неї зартикульовано прикметні риси африканської свідомості; вона є ключем до розуміння поведінкових моделей персонажів твору, їхніх моральних принципів та цінностей. Зіткнення доколоніального африканського світу та євро-християнського становить одну з головних проблем роману "Світ розпадається". Автор змальовує як конструктивні, так і деструктивні шляхи їхньої взаємодії.

Моделювання (пост)колоніального простору у романах Дж. Рис та Ч. Ачебе відбувається шляхом залучення культурної спадщини колонізованих народів (зокрема традицій, ритуалів, мови), що традиційно ігнорувалася в західній словесності або ж змальовувалася як менш вартісна. Персонажі з подвійною чи гібридною свідомістю – невід'ємна складова їхніх творів. Митці зосередили увагу на наслідках імперського панування у колоніях, травматичний колоніальний досвід передано через контрапунктний нарлатив, порушення хронологічної послідовності оповіді та мовні зсуви.

У третьому розділі "**Романістика Відіадхара Найпола у контексті постколоніального дискурсу**" досліджується творчість В. Найпола – одного з найвизначніших постколоніальних романістів.

У підрозділі 3.1. "**Творчість Відіадхара Найпола та досвід колоніалізму**" коротко проаналізовано романи, локалізовані в колоніальних та постколоніальних локусах. Проблема вигнання є однією з провідних у творчому спадку Відіадхара Найпола. Розмислюючи над нею, автор розкриває окремі рівні власного досвіду самоізоляції та навіть остракізму. Життя експатріанта так чи інакше актуалізується у творчості письменника, який стверджує, що мав змогу жити на чотирьох континентах та пізнати різні самості. Як зазначає В. Найпол, кожна книжка допомагала йому уявити якусь частину власного я, а також розповісти про ті краї та людей, що відсутні в канонічному художньому дискурсі, про ті місця, які сам письменник називає "територією п'їтьми".

У перших чотирьох романах – "Містичний масажист" (1957), "Вибори в Ельвірі" (1958), "Вулиця Мігель" (1959) та "Будинок для містера Бісваса" (1961) – письменник розповідає про колоніальне суспільство Тринідаду. Відповідно актуальними є теми безбатьківщини, мімікрії, алієнації та пошуку індивідуальної й колективної ідентичності. У романах зрілого періоду – "Несправжні" (1967), "Партизани" (1975), "Напівжиття" (2001), "Чарівні зерна" (2004), а також у травелогах "Середній шлях. Карибська подорож" (1962) та "Територія п'їтьми" (1964) – В. Найпол змальовує постімперську кризу. Письменник наполягає на тому, що національна незалежність є всього лише міфом, адже імперські держави продовжують панувати в колишніх колоніях, хоч їхні методи стали більш вишуканими та замаскованими.

Проблемно-тематичний рівень прози В. Найпола визначається осмисленням стану дезорієнтованості постколоніального суб'єкта у вихорі глобалізації. Часто головним персонажем його романів є індієць-іммігрант, що відчайдушно намагається знайти свою життєву нішу в сучасному постколоніальному світі. Однак, як правило, його пошуки завершуються усвідомленням особистої алієнованості та самотності. В. Найпол майстерно поєднав топоси трьох культур (Тринідад, Англію та Індію) у парадигмі одного часу з префіксом "пост" (постколоніалізм та постмодернізм).

У підрозділі 3.2. "**Образ Чужинця у романі Відіадхара Найпола "Напівжиття"**" досліджено особливості художнього змалювання ідентичності мігранта, що належить колоніальному й постколоніальному світові. Роман включає три локуси і, відповідно, три культурні парадигми. Життя головного персонажа – Віллі Сомерсета Чандрана – зображено в Індії періоду колонізації, повоєнному Лондоні та в португальській провінції в Африці. Перед читачем розкрито реалії світу, у якому людина неспроможна

реалізувати себе, жити повним життям, її буття фрагментоване та пошматоване історичним минулим, колективною пам'яттю про поневолення, соціальними та расовими упередженнями. Йдеться не лише про розгубленість та втрату орієнтирів у колишніх колонізованих суб'єктів, а й про відірваність від старого світу самих колонізаторів. У безкінечному пошуку своєї цілісності головні персонажі роману потрапляють у скрутні життєві обставини, які щоразу допомагають їм усвідомити якусь частину власного "я". Діалог з представниками інших культурних полів розширює перспективи світосприйняття колишніх колонізованих. Роман "Напівжиття" вирізняється з-поміж усього доробку письменника не лише добре розвиненими образами, а й технікою нарації, через яку майстерно передано ситуацію постколоніалізму.

У підрозділі 3.3. *"Імміграційний досвід у романі "Магічні зерна"* виявлено шляхи художнього оприявлення реалій постколоніального світу, де прагнення людини знайти своє призначення, порозумітися з собою, а відтак з Іншими, обумовлене й обтяжене пам'яттю про часи поневолення. Травми минулого спричиняють відмову персонажів роману "Магічні зерна" В. Найпола від зв'язків, що поєднують їх із сім'єю, родиною, традиціями, минулим. Вони знаходяться у постійному пошуку культурної групи, де почуватимуться впевнено й природно. Проте з часом усвідомлюють себе чужинцями. Батьківщиною-і-чужиною для них є як центри, так і маргінеси цивілізації. Теми психологічної роздвоєності та тотальної самотності найкраще передають становище колишніх колонізованих. Символічна "незакоріненість" набуває універсального характеру та виражає світовідчуття людей, що втратили рідну спільноту. Важливо підкреслити, що така "незакоріненість" у романах "Напівжиття" та "Магічні зерна" не розглядається як щось трагічне. Чужинець, головний персонаж обох творів, займає позицію спостерігача, який придивляється та прислухається до навколишнього світу. Це дає йому змогу проживати різні досвіди, а отже, ідентичності. Його основне завдання полягає у збереженні особистої цілісності у процесі взаємодії з навколишнім світом.

У **висновках** запропоновано виклад підсумків проведеного дослідження і узагальнено концептуальні положення, які стосуються дефініцій постколоніальної словесності, основних теоретико-методологічних засад постколоніальних студій, текстових стратегій постколоніального художнього дискурсу.

Термін постколоніальна література по-різному трактується філософами, культурологами, соціологами та літературознавцями. Однак однозначним залишається те, що постколоніальна словесність має риси та ознаки, які дозволяють говорити про її окремішність і самостійність. Пост-

колоніальна література розглядається літературознавцями та критиками як:

- корпус текстів, що відображають досвід поневолених рас чи народів (А. Дженмохамед);
- результат взаємодії між культурою імперії та комплексом тубільних культурних практик (Б. Ашкрофт);
- література опору, протесту та гніву (П. Наяр);
- опозиційна література, що заперечує сконструйований європейцями образ "примітивних" народів (Дж. Тім).

Постколоніальна літературна традиція проблематизує підґрунтя, методи та моральні засади колоніалізму. Зусилля постколоніальних письменників спрямовані на руйнування усталених стереотипів та образів, що були сформовані імперською владою. Попри те, що постколоніальні письменники походять з різних частин світу, а отже, належать до різних культурних парадигм, їхня творчість позначена досвідом поневолення. Притаманними ознаками постколоніального художнього дискурсу є руйнування опозицій: цивілізований/дикунський (примітивний), центр/периферія, імперіалізм/антиімперіалізм, модернізація, прогрес/відсталість, розвинуті країни (культури)/країни (культури) Третього світу. Домінантою постколоніального дискурсу є заперечення євроцентристської системи знання та західних цінностей. Спосіб і шляхи репрезентації досвіду культурних марґінесів, "примітивних" локусів та традицій складають одне з основних завдань для письменників, що походять з колишніх колоній. Література розглядається представниками постколоніального світу як засіб творення цілісної ідентичності народу.

Аналіз романів Дж. Рис "Широке Сарґасове море"; Ч. Ачебе "Світ розпадається"; В. Найпола "Напівжиття", "Чарівні зерна", що належать до постколоніального дискурсу, дав можливість виокремити їхні спільні риси як на структурно-організуючому й словесному рівнях, так і на проблемно-тематичному й сюжетно-фабульному. У процесі художнього моделювання дійсності постколоніальні письменники вдаються до низки стратегій та тактик.

1. Використання та переформатування мовного ресурсу імперії для вираження травматичного досвіду колонізованих суб'єктів. Виходячи з того, що мова є одним з основних ресурсів, за допомогою якого імперія насаджує власну систему цінностей та ідеологію колонізованим суб'єктам, постколоніальні критики розглядають використання мови колонізатора в колишніх колоніях як продовження їхнього поневолення. Адаптація мови передбачає засвоєння структур мислення, світоглядних та моральних засад володаря. Одне з основних питань постколоніального письменства полягає у трансформуванні лексичних та синтаксичних мовних законів загарбника

з метою адаптації їх для вираження культурної автономії, травматичного досвіду та реартикуляції відновленої ідентичності. Важливим аспектом постколоніальної літератури є збереження колориту та іманентних ознак місцевої культури при передачі чужоземною мовою. Лінгвістичний імперіалізм, що гомогенізує різноманітні культурні традиції, корелює зі світовими соціально-економічними процесами. Відтак часто постколоніальні письменники використовують креолізовану англійську з метою відтворення мовних патернів, ритму та граматичних структур місцевого населення. Експериментування з мовою імперії через інкорпорування локальних образів, метафор та реалій суттєво її змінює. Заперечується ідея "правильної англійської" (Standard English), що поступається місцем фрагментованій, багаторівневій, гібридизованій та "одомашненій" англійській мові. Культурні маргінеси мають можливість чинити опір імперії та вербалізувати особливості свого світорозуміння за рахунок засвоєної мови імперії. Нативізація та локалізація англійської мови породила феномен існування багатьох англійських мов. Іманентною ознакою постколоніальної словесності є гібридність та бікультурність, які становлять основний ресурс для моделювання художньої дійсності постколоніального світу.

2. Експериментування в царині жанру, зокрема, поєднання історичного матеріалу з елементами соціально-побутового, пікаресного та політичного роману. Традиційні жанрові межі у постколоніальному письменстві де-стабілізуються, що спричинює виникнення гібридних художніх форм.

3. Інкorpорування у канву твору фольклорного матеріалу та міфу, що передбачає також використання усних оповідних стратегій колонізованого народу у писемному форматі. Іманентною ознакою романів письменників, що належать до постколоніальної традиції, є співіснування та взаємодія реального і потойбічного світів. Вони характеризуються відсутністю часової специфікації – минуле, теперішнє та майбутнє переплітаються та накладаються. Характерним для постколоніальних художніх текстів є введення особи оповідача, який повідомляє реципієнтові про минуле свого народу, його культуру та звичаї. Гібридна форма нарації, що поєднує усну розповідну техніку та письмо, проблематизує особу автора.

4. Деконструювання західноєвропейського літературного канону. Одне з головних завдань для постколоніальних письменників полягає у широкому та неоднозначному представленні так званих "примітивних" чи "тубільних" культур. Представники "Третього світу" заперечують європейську літературну традицію як таку, що ґрунтується на бінарних опозиціях цивілізований/дикунський, культурний/некультурний, пан (володар)/раб, та є оприявленням універсального людського досвіду. Зокрема, англійська література розглядається постколоніальними теоретиками як форма соціо-політичного контролю (Г. Вісванатан). Крім того вони доводять, що саме

небілі раси та їхні культури уможливили конструювання ідентичності білошкірих (whiteness). Деканонізація передбачає, по-перше, процес перечитування канонічної літератури та оприявнення колоніально-імперської риторики; по-друге, переписування канонічних текстів з антиколоніальної перспективи. Деканонізація відбувається паралельно з систематичною критикою євроцентристської, елітарної системи знання та епістемології.

Постколоніальні моделі прочитання спрямовані на виявлення прихованого імперського змісту в класичних текстах (наприклад, Калібан з п'єси "Буря" В. Шекспіра є уособленням колонізованого суб'єкта). Окрім цього літературний канон розглядається не лише як сукупність текстів, але й як взірець імперських стандартів та цінностей. Письменники з колишніх колоній ставлять їх під сумнів шляхом переписування європейського набутку. Вони зміщують, критикують та заперечують європейське розуміння "примітивних" культур і просторів. Переписування класичних творів із перспективи маргінального, колонізованого суб'єкта локалізує їх у контекст рабства та експлуатаційної геополітики. Перепрочитання та переписування культурного капіталу (П. Гілрой) імперії обумовлює не лише ситуацію культурного релятивізму, але й сприяє кращому пізнанню культур маргінальних груп, етносів, націй та рас.

Постколоніальний дискурс включає також тексти, які С. Русді, а услід за ним Б. Ашкрофт та Г. Тіффін назвали "відповіддю імперії", або ж "контрдискурсом". Деканонізація спричинює деідеологізацію расистських, гендерних та політичних євро-американських стереотипів. Більше того, вона прямо пов'язана з деколонізацією та формуванням нової ідентичності колишніх колонізованих народів, оскільки передбачає розвінчування європейських колоніальних міфів, що серед іншого були сконструйовані художніми текстами.

Процеси деканонізації мали вплив на наповненість навчальних планів з літератури у вищих навчальних закладах. "Навчання конфлікту" (Дж. Графф) дає змогу зрозуміти причини протистояння між представниками різних культур, а також шляхи конструювання гендерних, расових та національних стереотипів. Звідси й усвідомлення того, що раса, етнічність, трайбалізм, примітивізм – усього лиш соціальні конструкти поділу людей.

5. Постколоніальний художній дискурс спрямований на відновлення історичного минулого, що сприяє творенню цілісної національної чи расової ідентичності. Відповідно актуалізується протест проти імперського історичного наративу, перегляд насаджених версій минулого та дестабілізація європейських дискурсивних конструктів образу колонії. Відновлена історія поневоленого народу є одним з факторів формування його національної свідомості.

Основні положення дисертації викладено у публікаціях:

1. Бурко В. О. Перехрестя парадигм у матриці Нового Історизму / В. О. Бурко // Наукові записки. Серія: Літературознавство. – Тернопіль: ТНПУ ім. В.Гнатюка, 2010. – Вип. 29. – С. 183–191.

2. Бурко В. О. Текстові стратегії постколоніального письма / В. О. Бурко // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (літературознавство, мовознавство). – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. – Вип. 92. – С. 421–425.

3. Бурко В. О. Постколоніальна літературна теорія. Принципи, моделі та практики / В. О. Бурко // Наукові записки. Серія: Філологічна. – Острог: Видавництво Національного університету "Острозька академія", 2010. – Вип. 15. – С. 43–50.

4. Бурко В. О. Досвід мігранта у постколоніальному світі (на матеріалі роману Відіадхара Найпола "Магічні зерна") / В. О. Бурко // *Studia methodologica*. – Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2011. – Вип. 31. – С. 137–140.

5. Бурко В. О. Особливості відтворення мовлення африканських народів у романі Чінуа Ачебе "Світ розпадається" / В. О. Бурко // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 2 ч. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. – Вип. 96 (1). – С. 149–154.

6. Бурко В. О. Наративні доміанти роману Джин Рис "Широке Саргасове море" // *Studia Methodologica*. Вип. 32. – Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2011. – С. 112–115.

7. Бурко В. О. Наративна стратегія роману Чінуа Ачебе "Світ розпадається" / В. О. Бурко // Актуальні питання лінгвістики, літературознавства та інноваційної методики викладання іноземних мов: матеріали п'ятої Всеукраїнської наукової конференції, 19–20 травня 2011 р. – Тернопіль: Вид-во ТНЕУ, 2011. – С. 90–91.

8. Бурко В. О. Локуси колонії у романі Джин Рис "Широке Саргасове море" / В. О. Бурко // Актуальні проблеми сучасної філології: матеріали першої Міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 27-28 квітня 2011 р. – Тернопіль: Вид-тво ТНПУ, 2011 р. – С. 191–193.

АНОТАЦІЯ

Бурко В. О. Художні моделі світу у постколоніальному романі (Джин Рис, Чінуа Ачебе, Відіадхар Найпол). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.06 – теорія літератури. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2011.

У дисертації визначено варіанти художніх моделей світу у постколоніальному художньому дискурсі й проаналізовано нарративні стратегії їхнього оприявлення. У роботі з'ясовано етапи розвитку постколоніальної літератури та означено її основні дефініції. Узагальнено засадничі принципи постколоніальної літературної теорії.

Вербалізація досвіду постколоніальних спільнот у романах Ч. Ачебе, В. Найпола, Дж. Рис розглянута у площині постколоніальних студій, з використанням інструментарію деконструктивізму та Нового історизму. Осмислено шляхи актуалізації гібридної свідомості у творчому спадку Джин Рис; розкрито контрдискурс Африки в романі Чинуа Ачебе; висвітлено образ Чужинця та імміграційний досвід у доробку Відіадхара Найпола.

Ключові слова: постколоніальна література, художні моделі світу, колонія/імперія, імміграційний досвід, постколоніальний дискурс, нарративні стратегії.

АННОТАЦИЯ

Бурко В. О. Художественные модели мира в постколониальном романе (Джин Рис, Чинуа Ачебе, Видиадхар Найпол). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.06 – теория литературы. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка. – Тернополь, 2011.

Диссертация посвящена определению вариантов художественных моделей мира в постколониальном художественном дискурсе и анализу нарративных стратегий их репрезентации. В работе выяснены этапы развития постколониальной литературы и рассмотрены её основные дефиниции. Обобщены основополагающие принципы постколониальной литературной теории.

Вербализация опыта постколониальных сообществ в романах Ч. Ачебе, В. Найпола, Дж. Рис рассмотрена в плоскости постколониальных исследований с использованием инструментария деконструктивизма и Нового историзма. Осмыслены пути актуализации гибридного сознания в творческом наследии Джин Рис, раскрыт контрдискурс Африки в романе Чинуа Ачебе, отражен образ Чужестранца и иммиграционный опыт в творчестве Видиадхара Найпола.

Ключевые слова: постколониальная литература, художественные модели мира, колония/империя, иммиграционный опыт, постколониальный дискурс, нарративные стратегии.

SUMMARY

Burko V. O. Artistic Models of the World in Postcolonial Novel (Jean Rhys, Chinua Achebe, Vidiadhar Naipaul). – Manuscript.

A thesis for a Candidate Degree in Philology, speciality 10.01.06 – Theory of Literature. – Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatiuk. – Ternopil, 2011.

This thesis focuses on the study of the variants of the artistic models of the world in the postcolonial discourse and the analysis of the narrative strategies of their representation in Jean Rhys, Chinua Achebe and Vidiadhar Naipaul's postcolonial prose. The paper clarifies the main stages of the development of postcolonial literature, determines its main definitions and generalizes the fundamental principles of postcolonial literary theory.

The verbalization of the experience of the postcolonial communities in Jean Rhys, Chinua Achebe and Vidiadhar Naipaul's novels is investigated within the framework of the postcolonial studies using the methods of deconstruction and New historicism. The thesis elaborates the ways of the actualization of the hybrid consciousness in Jean Rhys' novel "Wide Sargasso Sea", reveals the Africa's counterdiscourse in Chinua Achebe's "Things Fall Apart", considers the image of the Other and the immigration experience in Vidiadhar Naipaul's "Half a Life" and "Things Fall Apart".

The analysis of Jean Rhys, Chinua Achebe and Vidiadhar Naipaul's novels gives the possibility to distinguish their common features on the structural and verbal levels, as well as on the thematic and plot levels. In the process of the fiction modeling of the reality the postcolonial writers use peculiar strategies and tactics, which are discussed in the thesis.

A special attention is paid to the usage and the reformatting of the language resources of the empire for expressing the cultural autonomy, the traumatic experience of the colonized subjects and rearticulation of the renewed identity in Jean Rhys, Chinua Achebe and Vidiadhar Naipaul's works. Thus the postcolonial writers often use the creolized English with the aim of reproducing the language patterns, rhythm and grammar structures of the native population. It has been established that the immanent feature of the postcolonial language is hybridization and biculturalism, which constitute the main resource for the fiction modeling of the postcolonial world reality.

It has been stated that one of the strategies used in the postcolonial prose is the experimenting in the field of genre, in particular the combination of the historic material with the elements of a novel of manners, a social, picaresque and political novel. The traditional genre limits are destabilized in the postcolonial fiction thus causing the formation of the hybrid narrative forms.

It has been investigated that the incorporating the folklore material and the myth in the plot of the novel presupposes also the usage of the oral narrative

strategies of the colonized peoples in the writing format. The immanent feature of Jean Rhys, Chinua Achebe and Vidiadhar Naipaul's novels is the coexistence and the interaction of the real and the other worlds. They are characterized by the absence of time specification as the past, the present and the future are interwoven and laid on. The introduction of the narrator, who informs the recipient about the past of his people, its culture and traditions, is peculiar to the postcolonial fiction. Besides, the hybrid form of the narration, combining the oral narrative technique and the writing, problematizes the author's personality.

Much attention is paid to the deconstruction of the West European literary canon as one of the main tasks for postcolonial writers lies in the wide and ambiguous representation of the so called "primitive" and "native" cultures. The postcolonial discourse represented by Jean Rhys, Chinua Achebe and Vidiadhar Naipaul's texts is directly connected with decolonization and formation of a new identity of the former colonized peoples because it presupposes the dethroning of the European colonial myths that were constructed among other things by fiction.

The thesis emphasizes that postcolonial discourse represented by Jean Rhys, Chinua Achebe and Vidiadhar Naipaul's texts is aimed at the restoration of the historical past, promoting the creation of the entire national or racial identity. Thus the protest against the empire historical narrative, reconsideration of the implanted versions of the past and the destabilization of the European discourse constructs of the colony image is actualized .

Key words: postcolonial literature, artistic models of the world, colony/empire, immigration experience, postcolonial discourse, narrative strategies.

Підписано до друку 26.08.2011 р.
Формат 60x90/16. Гарнітура Times New Roman.
Папір друк. Умов. друк. арк. 0,9.
Умовн. фарб. відб. 1,0. Друк RESO.
Наклад 100 прим. Зам. № 145

Редакційно-видавничий відділ
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027